УДК 821.161.2-4.09(71)

Савич В.І.

ТВОРЧІСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В РЕЦЕПЦІЇ РОМАНА КУХАРЯ (Р. ВОЛОДИМИРА)

У статті аналізується художня та літературно-критична рецепція постаті та творчої спадщини Тараса Шевченка в ліриці, епічних творах та науково-публіцистичних розвідках Р. Володимира.

Ключові слова: *рецепція, національна ідея, Р. Володимир, ремінісценція.*

Українська література на різних етапах історичного розвитку поступово набула своїх особливостей, духовно й традиційно закорінилася. Незаперечним сьогодні є вплив на цей процес постаті Тараса Шевченка. Підтвердження цьому – звернення до його величі чи не кожного вітчизняного та діаспорного українського поета. Особливо потужно «шевченківським духом» перейнята лірика періоду державотворчих змагань першої половини ХХ ст. Адже, як зазначає Евеліна Балла, «стрижневою ідеєю історіософії цього часу стає національна ідея, витоки якої знаходимо саме в поезії Т. Шевченка. Безумовно, під впливом поетичного генія Т. Шевченка українська лірика на довгий час стала аванпостом національної ідеї, акумулювала особливої сили духовний потенціал національно свідомої особистості. Тому і слід відзначити колосальний вплив Кобзаря не лише на творчість поетів другої половини ХІХ-го, а й на творців української національно-філософської поезії ХХ століття» [1, с. 152]. Тарас Шевченко як геній українського народу ввійшов також у художній світ Романа Кухаря (Р. Володимира) – відомого в США українського поета, прозаїка, перекладача, публіциста, ученого, літературного та музичного критика, оперного співака та педагога, – але нині це питання залишається поза увагою дослідників.

Метою статті є дослідження рецепції постаті Тараса Шевченка в художньому, публіцистичному та літературознавчому доробку Р. Володимира.

Тарас Шевченко і Роман Кухар – представники української літератури різних історичних епох. Проте долі обох поетів схожі тим, що творили вони більше за межами своєї батьківщини і перебували на чужині не з власної волі. Для обох письменників найдорожчою була мрія про вільну Україну, про добробут рідного народу.

У творчому доробку Р. Володимира звернення до постаті Тараса Шевченка відбувається за кількома напрямами. Насамперед це виявляється в згадках про Кобзаря в художніх творах письменника, зокрема в моделюванні

ставлення до українського Пророка героїв його епічних творів. У поетичних текстах – це частіше використання алюзій і ремінісценцій з Шевченкових текстів. Знаходимо серед писань Романа Кухаря також принагідні згадки та спеціальні праці, присвячені Тарасові Шевченку, літературно-критичні й публіцистичні статті.

Так, для героїв роману «Нація на світанку» Т. Шевченко втілював вітаїстичний ідеал людини, життєву силу народу, Кобзар став символом нації. Тому герой дилогії Михайло Рогатин завжди цитує для сина Славка саме ті рядки Шевченка, у яких яскраво відображено ідею боротьби за національну та духовну незалежність: «Ґенко зразу й почне мені читати, і так чи не з тричі, а від зворушення голос у нього аж дрижить. Місце те знайшов я вже багато пізніше в «Кобзарі» й вивчив його напам'ять:

«О милий Боже України!
Не дай пропасти на чужині,
В неволі вольним козакам!
І сором тут, і сором там —
Вставать з чужої домовини,
На суд Твій праведний прийти,
В залізах руки принести,
І перед всіми у кайданах
Стать козакові...» [2, с. 80].

Пізніше Славко пригадає: «Ще нічого так мною не потрясло, як те його читання. ... Оце й уперше довідався від нього про великого національного пророка. ... але особливо вподобалися мені ось такі слова:

... Борітеся, поборете,
Вам Бог помагає,
За вас сила, за вас воля
І правда святая...» [2, с. 80].

Коли головний герой роману «Нація на світанку», опиняється в безвихідній ситуації перед публікою в польській школі, куди його наполегливо випхав один із професорів-упорядників, він зважується на рішучий крок і спокійно рецитує Шевченкові рядки «Мені однаково...». «А вже кінцева стрічка, кинута в напружену, заслухану залю довго вдержуваним, вогнистим вибухом, закрашеним густо-набринілою, трагічною ноткою, передалася своїм незфальшованим, всеохопливим пережиттям стривоженим слухачам і очевидно потряла ними:

Та неоднаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні

Її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені» [2, с. 299].

У такий спосіб митець показує, що поетичні тексти Тараса Шевченка справляли неймовірне враження навіть на чужинців. Рецептивна стратегія Р. Володимира зумовлена прагненням підкреслити стихійну силу Кобзаря, яку народний поет черпав із народного середовища. Світогляд Шевченка – це світогляд народу, філософію якого ввібрали твори митця. На перший погляд, це світогляд, який має певні протиріччя, проте вони складають систему поглядів на світ, суспільство, людину, етику, духовність, державність України.

Другий напрямок рецепції Т. Шевченка у творчості Р. Володимира – алюзії, ремінісценції з окремих творів «Кобзаря». Так, у поезії «Послідовність» зустрічаємо спільний для обох авторів образ ворога — Москви, ката України.

Усім відоме в Тараса Шевченка:
Раби, подножки, грязь Москви,
Варшавське сміття — ваші пани
Ясновельможнії гетьмани [7, с. 352] –

трансформується в Р. Володимира в:
Якщо й насправді любите пророка,
Тоді в його сліди підете й ви;
Як він, у серці будьте без порока,
Як він, зненавидьте ж ви
грязь Москви [3, с. 45].

«Грязь Москви» – так гнівно й беззастережно характеризують автори українську верхівку, яка поперемінно вислужувалась і вислужується перед чужинцями, цілковито нехтуючи інтересами власного народу. Тому Р. Володимир засвідчує, що «... хто Шевченка любить – любить брата, / ненавидить той України ката» [3, с. 45].

Ремінісценцію з посланія «І мертвим, і живим, і ненародженним землякам моїм в Украйні і не в Украйні моє дружнєє посланіє» Т. Шевченка зустрічаємо в збірки «Вітчизняні поеми», яку Роман Кухар присвятив «мертвим, живим і ненародженим землякам» [3, с. 69]. Цілком імовірно, що саме під впливом Т. Шевченка Р. Володимир поставив собі за мету створити цілий ряд історичних поем і висвітлити ключові моменти історії України, пов'язані з проблемами державотворення, захисту державності тощо.

Звернення до «Послання…» зустрічаємо і в статті «Мистець та його епоха», у якій Р. Володимир зазначає, що «здержане трактування деяких чільних особистостей» [6, с. 26] викликане статусом бездержавності

суспільства. Тому вважає, що «Шевченкові обурені слова догани в «Посланії до живих і мертвих», на адресу керівних прошарків його суспільства, є в цій ситуації тільки типові» [6, с. 26].

У статті «Духовна незалежність – передумова національної сили» Роман Кухар згадує про світогляд Тараса Шевченка: «Світогляд національної самоповаги й честі проходить полум'яною провідною ідеєю в житті, в політичній діяльності й духовній творчості наших визначних націоналістичних ідеологів і діячів – Міхновського, Донцова й багатьох вірних синів своєї нації. Тим світоглядом горіло палке патріотичне серце нашого національного пророка Шевченка» [5, с. 28]. Ця риса характерна і для творчості Романа Кухаря.

Р. Володимир у своїх літературно-критичних статтях звертає увагу на те, що до творчості Тараса Шевченка зверталися митці слов'янських літератур. «В комуністичній літературі польською мовою слідне поновне зацікавлення українським питанням і взагалі українкою в житті й літературі, напереміну – в негативному й позитивному насвітленні, а теж запримічується оживлену активність у перекладанні наших літературних перлин, головно творів Шевченка» [4, с. 166]. «На літературу балканських народів в XIX ст. мав великий вплив Тарас Шевченко. У Сербії ім'я і твори Шевченка стають відомі в середині 60 рр. Болгарин Л. Каравелов серед імен поетів, «у яких треба вчитися», називає Шевченка, а хорватський перекладач творів Шевченка, Август Харамбашич, висловлюється про нашого генія, як про великого та першго між усіма слов'янськими народами» [4, с. 170]. На основі досить докладного аналізу впливу творчості Т. Шевченка на слов'янські літератури Р. Володимир підсумовує: «Творчість Шевченка позначилась рішальною мірою в поезії слов'янських народів: у Некрасова – в російській літературі, в Янка Купала – в білоруській літературі, в Сирокомлі – в польській, у Ф. Челаковського – в чеській, у Т. Влайкова, Л. Каравелова, П. Славейкова, Х. Ботева, І. Базова – в болгарській, чи в Р. Жінзіфова, К. Міладінова – в македонській літературах» [4, с. 170].

Не варто залишати поза увагою і спеціально присвячену аналізу творчості Т. Шевченка статтю Р. Володимира «Шевченко і Словацький на тлі «Гамалії» і «Жмії», у якій автор проводить паралелі між творчістю українського та польського поетів. На думку Р. Володимира, «саме Словацького повинен був Шевченко добре знати й його творчістю цінувати» [4, с. 281]

Р. Володимир зазначає, що «і Шевченко, і Словацький черпали щедро з українського фольклору, використовуючи поетичні засоби народньої творчости, пересипаючи рясно свої пісні, думи й думки народніми

прислів'ями, приказками, мотивами з народних пісень» [4, с. 282]. Досліджуючи ритміку поетів різних країн, письменник робить висновок: «В основі Шевченкової ритміки лежить версифікаційна форма української народної пісні, що стосується теж значною мірою й до ритміки творів Словацького» [4, с. 282]. Але найваливішим для Романа Кухаря є те, що «і Шевченко і Словацький — це геніальні національні поети, водночас і пророки-віщуни своїх народів. Крім національного пафосу обидвом пркиметні в високому ступені творча інвенція, музичність вірша, образність дії і психологічна характеризація героїв. ... В одній площині індивідуального творчого процесу обох поетів їхні тематичні й конструкційні засоби особливо наблизились, а саме в поемах спільного історичного підґрунтя, у «Жмії» Словацького й «Гамалії» Шевченка, що дає привід на цьому місці для окремого висвітлення цього феномену». [4, с. 284].

Розглядаючи окремо поему «Гамалія», Р. Володимир звернув увагу на ті маловідомі факти з життя Кобзаря, які «продиктували Шевченкові «Гамалію» [4, с. 288]. На основі досить докладного аналізу обох творів автор підсумовує: «оба твори до того близькі, що виринає здогад, чи не відограв, бува Словацький у творчому зростанні Шевченка більшого значення, як про це з дотеперішніх дослідів над творчістю нашого поета відомо. Зрештою, якщо не брати цього до уваги, то важко знайти відповідь на показну однорідність естетичних уподобань і вжиток подібних літературних засобів обома поетами» [4, с. 289].

Паралелі в літературі – явище досить умовне й неоднозначне. Хоча важко назвати поета, стиль якого не порівнювався з Шевченковим у жодному аспекті. Класика все ж таки залишається класикою, і від неї варто відштовхуватись у дослідженнях творів тих, хто прийшов в українську літературу пізніше. Творчість Р. Володимира свідчить про те, що автор добре знає творчість Тараса Шевченка і сприймає його насамперед як поета-державника. Можемо говорити про підсвідому (головно в лірриці та епічних творах) рецепцію Р. Володимиром творчої спадщини Т. Шевченка, а також про цілком реалістичний, глибинний підхід до потрактування його поетичного таланту та ролі у національній історії, у історії літератури слов'янських народів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балла Е. Т. Шевченко в рецепції В. Пачовського [Електронний Ресурс] / Е. Т. Балла // – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/spml/ 2009_13/ 2Literaturoznavstvo/31balla.pdf.
2. Володимир Р. Нація на світанку : роман у 2-х т. Т. 1. Мир / Р. Володимир. – Мюнхен : Укр. вид-во, 1973. – 386 с.
3. Володимир Р. Палкі серця : Вибр. тв. / Р. Володимир. – Нью-Йорк , Лондон : Видання автора, 1964. – 215 [1] с.
4. Кухар Р. В. Буття в літературі : розвідки, статті, записки / Р.В. Кухар. – К. : Редакція часопису «Народознавство», 2002. – 476 с.
5. Кухар Р. Духовна незалежність – передумова національної сили [Текст] / Р. Кухар // Визвольний шлях – Визвольний шлях. – 1955. – № 9. – С. 22-30.
6. Кухар Р. Мистець та його епоха [Текст] / Р. Кухар // Фенікс – 1953. – № 5. – С. 25-33.
7. Шевченко Т. Г. Зібрання творів [Текст] : у 6 т. / Т.Г. Шевченко ; [Нац. акад. наук України, Ін-т л-ри ім. Т.Г. Шевченка ; редкол. : М.Г. Жулинський (голова) та ін.]. - К. : Наукова думка, 2003 – Т. 1 : Поезія, 1837-1847 / [упоряд. та комент. : І. Д. Бажинов та ін.] . – 2003. – 782 с.

В статье анализируется художественная и литературно-критическая рецепция образа и творческого наследия Тараса Шевченко в лирике, эпических произведениях и научно-публицистических исследованиях Р. Владимира.

Ключевые слова: *рецепция, национальная идея, Р. Владимир, реминисценция.*

The article analyzes the artistic and literary figures critical reception and creative legacy of Taras Shevchenko in poetry, epic works, scientific and journalistic R. Vladimir quests.

Keywords: *reception, national idea, R. Vladimir, reminiscence.*

УДК 821.161

Юдін О.А.

ПОНЯТТЯ АВТОРСЬКОЇ ІНТЕНЦІЇ ТА СПРОБА ЙОГО ОБҐРУНТУВАННЯ А. КОМПАНЬОНОМ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ Г. ФРЕГЕ, ДЖ. ОСТІНА ТА ДЖ. СЬОРЛА

У статті розглядається проблема авторської інтенції, що дала привід для спору інтенціоналістів та антиінтенціоналістів навколо проблеми автора. Аналізуються спроби обґрунтування поняття інтенції за допомогою використання розрізнення між смислом і значенням Г. Фреге, теорії мовних актів Дж. Остіна та теорії інтенціональності Дж. Сьорла.

Ключові слова: *авторська інтенція, інтенціоналізм та антиінтенціоналізм, смисл, значення, мовні акти, інтенціональність.*